

Rozhlasová přednáška Oktáva Mikana vysílaná na stanici Praha jako pořad Dělnického rozhlasu pod názvem Film a dělnictvo v sobotu 15. dubna 1933, v 18.15 hod.

Prof. O. Mikan:

Film a dělník

Škoda, že nemáme statistiku povolání, která nám představují herci, vystupující ve filmech. Mohli bychom konfrontovat film se skutečností a provést drastické srovnávání. Seznali bychom, že většinu ve fantastickém světě filmu mají lidé neproduktivní, lidé nadmíru zámožní, kteří, pokud vůbec pracují, pracují jen jaksi mimochodem pro ukrácení chvíle. Muži nevydělávají, neboť práce jako by byla ve filmu společenskou neslušností, ženy nejsou matkami, nespravují dětem šaty, nevychovávají jich, nestarají se o ně. Zřídka je žena manželkou a muž manželem. A kdybychom chtěli spočítat ty různé typy a povolání, poznali bychom, že na plátně, které znamená svět, v této skutečnosti, zkreslené jako postava v křivém zrcadle, je nadmíru mnoho šlechticů, ba dokonce vévodů a arcivévodů, množství bohatých advokátů, stavitelů a lékařů, vojáků, pokud možno šviháckých, řada tenoristů, hochštaplerů a detektivů, a pokud vystupuje tak zv. lid, bývají to lupiči, gangsteři, námořníci, zloději a různá spodina periferie.

Leží to ovšem v podstatě filmu, který ještě důkladněji než divadlo snaží se zachytit dramatičnost života, a je mu proto bližší ostrov v Tichém oceánu nežli současný český venkov anebo dokonce český dělník. Jde si na lov do krajností: přitahuje dobrodružnost, která bují pestře v neslýchaném a bujném bohatství, které opájí přepychovým zařízením a rozmařilým životem, neomezenou možností uskutečňování nejdivočejších nápadů a dává zapomenout na rozbité lokte a ošizený žaludek. A stejně si jde pro romantiku lupičství, kde zase ukazuje bezedné hlubiny druhého extrému. Výstřednost a nenormálnost filmových osnov vyniká i tím, že v nich hraje vynikající úlohu policie. Vždyť jednání účastněných lidí bývá velmi často v rozporu se zákonem. Tak často, že to nutně musí mít nepříznivý vliv na veřejnou občanskou morálku.

Film bývá kritizován z nejrozmanitějších stránek. Konfrontujeme-li jej se skutečným životem, pak vidíme, že zanedbává právě to, co je v životě nejcennějším, protože tvoří podmínky života, práci produktivní, práci dělníka a pracujícího člověka vůbec. Vystupují-li ve filmu tito lidé, bývají to buď jenom úlohy podřadné, nebo zkreslené. Skutečná práce, plodná a životodárná, nebývá cílem, ale spíš na překážku dějové osnově.

Viděli jsme v poslední době jen tři filmy, které práci a problém dělníka učinily ústřední myšlenkou: Byli to Pabstovi „Kamarádi“, Clairův „Ať žije svoboda!“ a ruská „Cesta do života“.¹⁾

První z nich komplikuje ovšem vzrušující boj o život a práci v dolech s problémem lidské vzájemnosti, překonávající ve vážné chvíli rozdíly národní a lámající přehradu hranic. Tím zbarvuje původní tendenci, apoteózu hrdinství práce, tendenci jinou, kterou si trochu přizpůsobuje. Druhý, film Clairův, ukazuje odvážně, jak zvýšené tempo pracovní, racionalizace a tuhá kázeň tovární poníží ruce, vyrábějící hodnoty, k pracovnímu systému, který se neliší valně od práce v donucovací pracovně, jež má být trestem. Když vám ukáže ruce v tempu pracující nad stolem, nepoznáváte, jsou-li to ruce lidí trestaných za zločin anebo lidí tak zvaných „svobodných“. Film bolestně připomíná a vykřikuje, že práce nemá být ani trestem, ani nesvobodným bezradostným robotnictvím, ale náplní života a uspokojením životního tvůrčího pudu člověka. V tom smyslu odpovídá Clairůvi také „Cesta do života“, která v práci, práci produktivní, užitečné všem, vidí záchranu z mravního rozvratu a cestu k plodnému a pravdivému životu.

Bylo by nespravedlivé zakrývat, že produkce filmová vychází ve své převážné většině pouze demagogicky [vstříc] zálibám a požadavkům širokých vrstev. Nebylo by vévodů, kněžen, bohatých šéfů zamilovaných do chudých typistek, kdyby toho lid nechtěl. Je však nutno připomenout: Působivě a umělecky tvořená věc, která podává třeba obtížný problém způsobem strhujícím, dá více práce a předpokládá více nadání nežli líbivý kýč, na který už se snadno navěsí různé to rekviziční, obnošené haraburdí.

A je nutno také rozeznávat: Lacinou zálibu neuvědomělé části obecnosti a přání nebo případně potřebu uvědomělého proletariátu. Nejen co chce, ale také co potřebuje člověk pracující, má být rozhodující při filmové produkci. To ovšem předpokládá více vlivu vzdělávacích ústředí a více mravní odpovědnosti těch, kdo na výrobě filmu spolupracují. Neboť film není jen podívaná, ale je to významná složka, tvořící myšlenkové dispozice a veřejné mínění pracujícího lidu. Tento pracující lid žádá, aby i ve filmu jeho práce a zásluha došla spravedlivého ocenění a byla ústřední myšlenkou filmové výroby alespoň potud, jak by to odpovídalo významu jeho šedivé a přezírané práce ve skutečném životě. V životě, jehož všechny kulturní hodnoty, a tedy i film, vyrůstají jen a jen z práce drobných, bezejmenných dělníků, dělníků strádajících a tvořících všem a pro všechny.

ÚA ČsRo, sign. P 4923.

¹⁾ *Kamarádi* – Kameradschaft (r. Georg Wilhelm Pabst; Německo 1931).

Ať žije svoboda! – A nous la liberté (r. René Clair; Francie 1931).

Cesta do života – Пуťовка в жизнь (r. Nikolaj Ekk; SSSR 1931).